La recepta d'Epicur

Felicitat: 'Nom femení. Estat d'ànim de qui se sent plenament satisfet o molt content'. Ho diu el diccionari. Sembla també que, en termes molt generals, tot el que fem a la vida es podria resumir en la recerca d'aquest estat d'ànim. L'hem buscada des dels temps més remots, fins i tot quan la pregunta per la felicitat era encara massa complexa per formular-la. Quan vivíem penjats d'una branca, la felicitat s'assemblava bastant al fet de sobreviure un dia més, de portar aigua fresca a la boca, de menjar, de dormir a redós del cel i a la vora del foc.

Text de ***Mar Bosch***

Al llarg de milers d'anys la humanitat no es va preguntar si era feliç, perquè prou problemes tenia a sobreviure. La pregunta per la felicitat només ha pogut plantejar-se a l'era del plat a taula, del domini de la natura i d'una més gran sofisticació emocional. Però, de Grècia ençà, fou una qüestió que vingué per quedar-s'hi per sempre, obrint-se pas entre les cames de la mare filosofia. I això que viure en el plaer és una qüestió àrdua. Per a totes les religions i per a moltes filosofies gosar ser feliç sempre ha tingut un punt d'escandalós. Plató, per posar un exemple, només concebia la felicitat enllà del cos, en un altre món, i convertia aquesta vida en un espai de passada, bo només per fugir-ne. El consol de gairebé totes filosofies que es plantegen viure-en-el-plaer es troba en un altre món, menyspreant la vida que portem, ombra imprecisa del que vindrà després. El lloc per ser feliç, diuen quasi sempre els filòsofs, no el trobarem en aquesta vida, que és tota ella trista i angoixada; la felicitat en aquest món –avisen– sempre estarà per venir. Per al platonisme, tan estès encara a través de la seva variant cristiana, filosofar és només un escalfament per a la mort, un consol per suportar la vida. Però què passaria si Plató i els cristians anessin errats? I si la felicitat fos d'aquest món i la filosofia només una doctrina per aprendre a celebrar la vida? Doncs que hauríeu topat amb la filosofia d'Epicur.

Feliços, tots!

Pocs filòsofs han ofert una resposta tan satisfactòria –mai més ben dit– a la pregunta per la vida plaent com ho va fer un nadiu de l'illa Samos, ara farà més de 2.000 anys. Epicur pensava que tots podem trobar la manera de viure plaentment, i que la filosofia és "un medicament" o "una recepta" (en grec, un *farmakós*) per arribar-hi. La posava, ara i aquí, a l'abast de tothom. Rics i pobres, dones i homes, esclaus o lliures, doctes i ases, lletrats o analfabets. Tothom pot aconseguir ser feliç en aquesta vida a la manera d'Epicur. Ho va deixar escrit extensament, tot i que només en conservem poc més de cent pàgines, l'u per cent –diuen– de tota la seva obra, sistemàticament perseguida al llarg dels segles. La seva proposta era ben coherent i clara, tant, que la podríem reduir dient que, en clau epicúria, la saviesa rau en el ben viure. Saber com viure bé és saber com exercir la felicitat. I el savi no és aquell que ha acumulat el coneixement de moltes coses, sinó qui ha trobat la clau per ser feliç, qui sap viure. I és en el plaer (*hedoné*) on la saviesa es manifesta. Benaurats els savis, doncs, perquè ells posseiran la vida!

Les condicions de la felicitat

Però, per què la infelicitat és tan vella i tan arrelada també a la condició humana? Epicur diria que no som feliços per-

LA FELICITAT. Per ser feliç n'hi ha prou amb posar el valor en les coses petites, diu Epicur. Per viure bé recomana bons amics, repòs, una mica de vi, pa i formatge. Gairebé com la famosa fotografia de Cartier Bresson.

què busquem en el lloc erroni, de manera equivocada. No, els diners (només) no donen la felicitat. No. "Portar-se bé", segons les convencions polítiques, no ens farà feliços. No. Buscar-se la satisfacció momentània contínuament tampoc ens farà feliços. Dit això: on trobarem la felicitat? De fet, ell vivia moderadament, menjava moderadament, consumia moderadament. La seva fórmula, doncs, passava per tenir bons amics i bons arguments, i per gaudir dels dos en llibertat. El formatge era només per als dies de festa.

Per ser feliç, anoteu, són imprescindibles unes condicions que ben poc tenen a veure amb allò material: calen bons amics, llibertat i una bona capacitat de raonament. D'aquesta manera, la pregunta per la felicitat hauria de reformular-se i convertir-se en un "com cal pensar per ser feliç"? Per ser feliç n'hi ha prou amb posar el valor en les coses més petites. I és que moltes vegades no sabem, no entenem, què necessitem per ser feliços. En aquest sentit la doctrina epicúria té més valor que mai avui dia, en una societat marcadament consumista, quan tendim a creure que per "ser" cal inevitablement "tenir".

Caldria recordar Epicur cada vegada que comprem alguna cosa que creiem imprescindible, però després deixem morir de fàstic en un calaix. Potser hauríem de portar una foto del mestre grec a la cartera i que la veiéssim bé cada vegada que l'obríssim per comprar. Per "ben viure" el filòsof ens recomana coses ben senzilles i al nostre abast (recepta: bons amics, repòs, una mica de pa, vi i formatge de tant en tant). Cal cultivar els plaers del cos, l'amistat i la vida basada en la moderació. Ser feliç no ens hauria de sortir gens car.

Tenir amics

Pel de Samos, l'amistat era tan important, tan essencial per a una vida plena, que se la prengué molt seriosament. No es podia deixar a l'atzar això de tenir amics. Els amics s'han de cultivar, fer-los créixer, envoltar-se'n, cuidar-los com el bé més valuós. Un món sense amics seria com un paisatge sense arbres, devastat i irrespirable. Per això, pels volts de l'any 78 aC, quan ja tenia una edat per conèixer en carn pròpia la importància cabdal d'aquesta idea, va poder-se comprar (sí, amb els diners que no donen la felicitat) una caseta als afores d'Atenes. La va anomenar "El Jardí" (en grec, *Kepos*). Res de l'altre món, més aviat un hort al voltant d'una construcció gens luxosa. però prou gran per allotjar-s'hi ell i els amics que convidava a estar-s'hi, els seus deixebles. Cap dels plaers senzills ("naturals", en diria) com ara menjar o beure no podia fer-lo feliç si no ho feia acompanyat d'un amic "alimentar-se sense un amic és per a lleons o llops", va escriure. El Jardí del mestre dels plaers senzills no era un lloc per fer-hi grans teories, sinó per viure-hi una vida modesta i harmònica en plenitud, arrelada amb força de pop al món d'ací, empeltada de la força vital de l'amistat: "L'amistat recorre el món sencer proclamant a tothom que cal despertar ja a la felicitat". (*Sentències vaticanes*, 52). →

La segona condició necessària per ser feliç, diu la recepta d'Epicur, és la llibertat. Per aconseguir-la, ell i els seus *deixebleamics*, van haver de sortir de les muralles d'Atenes. La vida de ciutat els escanyava: impostos, feines per sous minsos, tirans, veïns no desitjats, competitivitat quasi animal, costums imposats, rutines tedioses (us sona?). Se'n van anar al camp, a extramurs de la polis. "Hem d'alliberar-nos de les cadenes del costum i de la política", va deixar escrit. A l'horta portaven una vida senzilla i lliure, ell i la seva fraternitat de savis. No hi havia ningú amb qui comparar-se (tota comparació ens fa dissortats!), cap bé més gran que ells mateixos ni cap deure vers la dimensió pública. Les comunitats epicúries eren els llocs per portar a terme la bona vida. La que es tria quan s'han detectat les veritables necessitats de l'ànima (llibertat i amistat), quan les necessitats de l'estómac i les espatlles estan cobertes.

El tercer ingredient de la barreja magistral per a la felicitat potser hauria de ser el primer, perquè d'ell n'emanen els dos anteriors: saber que es necessita llibertat i amistat per ser feliç deriva d'haver entès correctament els atzars del món. La felicitat, per tant, és un acte que sorgeix del bon ús de la raó. Segons la recepta epicúria, si hom analitza correctament la seva vida, si sap què li cal i què no li cal per ser feliç, no tindrà més remei que ser-ne. No és cosa *clara i distinta*, no. Ningú ha dit que sigui fàcil. Tampoc sembla una conclusió derivada d'una lògica incontestable. Qui és feliç ha entès com s'ha de viure i prou. Mena una bona vida perquè ha corregit el rumb dels seus neguits i els seus anhels, i els ha posat al lloc que els pertoca.

No construïa sil·logismes ni grans sistemes de pensament. Epicur fou un mestre de vida. Un guru, en diríem avui. Un pilot d'ànimes, el savi més pràctic del món o "el salvador", com l'anomenava el seu deixeble Polistrat (219/218 aC). En aquest sentit, la doctrina epicúria actua com una medicina per a l'ànima: detecta allò que la fa emmalaltir i l'apropa a la seva gran salut, la felicitat. Si voleu fer net i fer-vos bé, penseu com Epicur. Reflexioneu sobre el que és natural i necessari i no demaneu més. Ara bé, de la mateixa manera que l'ideal de la medicina és no ser sempre necessària, sinó restituir la salut al cos puntualment, també la filosofia aspira a no ser sempre necessària i a mantenir (amb bons hàbits epicuris) la salut de l'ànima.

Epicur mal entès

Malgrat el culte a la seva personalitat, la doctrina de la recerca del plaer no era gaire ben vista pels seus contemporanis. Sovint la van interpretar com un sinònim de vida indolent. Va ser tan profundament esbiaixada la visió d'aquesta filosofia que, fins i tot avui, dura el malentès. ¿O no hem sentit alguna vegada titllar d'epicuri un *bon vivant*, a algú que viu entregat als plaers (estomacals, carnals, materials, tant se val!) sense que sembli importar-li res més? Un epicuri és algú de moral laxa (perquè una persona que viu entregat al cos per força ha de tenir una moral laxa, pensa el petit censor que tots portem a dins). Algú que envegem secretament i detestem a viva veu: "Epicuri! Hedonista! Llibertí!". El plaer és la cosa més important, sí, segons la recepta d'Epicur. Però no es referia a un plaer voluptuós, desenfrenat, a un plaer pel plaer, sense mesura. L'entenia com el camí correcte del capteniment humà. La felicitat en el sentit epicuri és una defensa de l'individualisme entès com a moral del benestar. L'amistat és el recés on el virtuós pot mirar el cel sense temor, sadollar-se d'aigua fresca enllà de la set, compartir el menjar i la llibertat, enllà de la *polis*.

Amb tot això, ja us podeu fer a la idea que va ser sempre un filòsof marginal (tan diferent a la majoria de filòsofs!). Val a dir, però, que va viure un moment d'extraordinària confusió política. L'època hel·lenística va ser el temps de la desintegració de la *polis*, el més gran descobriment espiritual grec. Aquest pensador i la seva proposta, doncs, són inseparables de la profunda crisi intel·lectual de la seva època, quan els ideals col·lectius s'anaven perdent. Diuen que són aquests –els temps de crisi comunitària– els moments per a les bones idees. Fou Epicur, amb la seva filosofia moral i amb la reivindicació del cos, qui va posar els fonaments de l'individualisme i de les actituds utilitaristes contemporànies, que van sobrepassar de llarg la conjuntura del seu temps. •

SALVADOR LLOSÀ

És un lloc comú afirmar que l'hedonisme epicuri dista molt del que s'entén vulgarment per la recerca del plaer. El pler epicuri mai no és una simple reivindicació del cos i l'instint. Però anant més lluny, creiem que aquest hedonisme és una interpretació psicològica de l'ètica platònica. Les diferències entre tots dos filòsofs rauen bàsicament en l'estatus ontològic de l'ètica (val a dir, al lloc que ocupa l'ètica en els respectius sistemes filosòfics), però no en l'ètica en si mateixa. Plató fou molt més utilitarista del que vol el tòpic i Epicur matisà molt la seva tesi sobre el plaer, que té molt poc de joc festiu. Aquesta idea és suggerida en molts co-